

3. Мельник О. В. Дактилоскопіювання населення сьогодні: варто чи ні? *Криміналістика і судебна експертиза*. 2013. Вип. 58, ч. 2. С. 200–206. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/krise_2013_58\(2\)_40.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/krise_2013_58(2)_40.pdf) (дата звернення: 22.10.2017).

4. Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації : наказ МВС України від 15.03.2017 № 229. URL: http://www.cct.com.ua/2017/15.03.2017_229.htm (дата звернення: 22.10.2017).

5. Непорада А. С. Новітні технології в криміналістиці: 3D-сканування під час огляду місця події. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 2 (26). С. 141–144.

6. Разумов Э. А. Практическое руководство по криминалистике : учеб.-практ. пособие / под ред. И. П. Красюка. Киев : Элит Принт, 2011. 465 с.

Одержано 31.10.2017

УДК 343.1:351.87:34.096

Олексій Васильович БОЧКОВИЙ,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний фахівець науково-дослідної лабораторії з правових
та організаційно-тактичних проблем ОРД
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОРД ТА ЇХ НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Нещодавнє ознайомлення з директивою-інструкцією Державного політичного управління УРСР з агентурної роботи від 20.11.1930 № 403, у якій аналізується стан та вказується про основні недоліки агентурної роботи навело на думку, що ніколи раніше наука та практика у правоохоронній діяльності не були так далеко один від одного.

Справа у тому, що рекомендації які були майже 100 років тому у відомчих нормативних актах та директивах ніяк не відрізняються від тих, які надсилаються до практичних підрозділів сьогодні, не змінилися навіть формулювання речень. Зокрема, серед основних недоліків у роботі з агентурою вказувалось: формальний підхід до підбору, обробки й вербовки агентів, відсутність систематичного інструктажу й керівництва, недостатність перевірки й політичної обробки, незабезпечення конспірації й неповне використання аген-тури[1, с. 887–899]. Практики зрозуміють про що йдеться.

Але це було тоді, коли виходячи з офіційної доповіді «Про стан та діяльність міліції і карного розшуку УРСР за час з 1 вересня 1922 до 1 вересня 1923 р.» по рівню освіти серед 12743 співробітників міліції УРСР тільки 48 осіб були з вищою освітою, 1044 з середньою, 11429 з нижчою, тобто 4 класи, і 222 – взагалі неграмотні [1, с. 136–141].

Проте, основна проблема у тому, що застосування вказаних директив не підвищувало ефективність здійснюваних заходів тоді і не підвищує сьогодні. Запитання: навіщо їх видавати? Можемо припустити, що такий підхід є пережитком радянських часів, коли будь-яка ініціативність не підтримувалась керівництвом, а отже й документи та директиви з року в рік просто переписувались, змінюючи лише прізвища керівників. Десятиліттями вкорінювався страх можливої відповідальності за використання чогось нового та непопулярного. Не випадково існував вислів «ініціатива наказуєма», яку часто можна зустріти й сьогодні.

На жаль, такий підхід існував і в деякій мірі залишається, не тільки у правоохоронній сфері. Практично кожна сфера державного управління пронизана залишками радянського способу мислення, який сьогодні не дозволяє ефективно розвиватись.

Розслідуючи злочин, слідчий чи оперативний працівник постійно натикаються на велику кількість як організаційних так і правових перепон, які мало того, що не роблять розслідування ефективнішим, ще й заважають.

Навіть найбільш стабільна та дієва сфера правоохоронної діяльності – оперативно-розшукова діяльність, поставлена у такі умови, в яких її здійснення є малоефективним. При тому, що нагляд за такою діяльністю порівнюється хіба що з контролюванням злочинної діяльності під час оперативної розробки. Контролюючі інстанції зосереджують усі зусилля на перевірці здійснюваних заходів, залишаючи без уваги роботу щодо підвищення ефективності оперативно-розшукового потенціалу як складової частини нагляду за якістю досудового розслідування в цілому.

Стан злочинності сьогодні сягнув такого рівня, що ні ігнорувати, ні приховати його вже не вдається. Більше того, стримуючі міри сьогодні потрібно застосовувати не лише до кримінального елементу, але й до громадян, які раніше не скоювали злочини, проте через об'єктивні причини можуть стати суб'єктами злочину. Основними причинами такого сценарію можуть бути й збройне протистояння на сході країни, яке є джерелом надходження великої кількості незареєстрованої зброї; зросла кількість осіб, які страждають від поствоєнного синдрому, та не завжди можуть контролювати свої емоції у буденному житті; а також збільшилась кількість латентних злочинців, які проявились через явне ослаблення правоохоронного потенціалу невдалим реформуванням та провальною кадровою політикою.

І навіть за таких умов оперативні підрозділи практично позбавлені можливості ефективного застосування оперативно-розшукового потенціалу через невинновдану ускладнену процедуру отримання

дозволу як на НСРД так і на оперативно-розшукові заходи. Більше того, алогічно обмежувати здійснення оперативно-розшукових заходів рамками кримінального провадження та тяжкістю злочину, в залежності від реєстрації в ЄРДР. Адже не рідко ОРЗ проводяться з метою попередження злочинів, коли умисел злочинця досить ще не проявився, але це той випадок, коли зайва обережність не тільки не шкодить, але дозволяє запобігти потенційно можливій реальній загрозі. Як приклад, випадок, коли зловмисник, намагаючись вчинити дрібну крадіжку помічається сторожем підприємства, якого вбиває щоб не бути викритим. Такі випадки не одиничні у слідчій практиці, при чому з наслідками більш трагічними. Чи було б виправданим застосування відносно такої особи оперативного контролю з застосуванням ОРЗ? Відповідь очевидна.

Темп, з яким сьогодні вчиняються злочини та знищуються його сліди, особливо з застосуванням сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем, порівнюється з швидкістю реагування правоохоронних органів так само, якби у змаганнях серед болідів формули 1 приймав участь поліцейський на велосипеді. І це дійсно викликає занепокоєння, адже порядок отримання дозволу на проведення ОРЗ та НСРД, які пов'язані з обмеженням конституційних прав громадян займає такий проміжок часу, що часто відпадає сама доцільність такого заходу. До цього ще додаємо буденні, нажаль, проблеми, пов'язані з відсутністю сертифікованої техніки для роздрукування необхідних документів, транспортні проблеми з доставляння документів до слідчого судді апеляційного суду, який на віддаленні 100 або 200 км. від населеного пункту та інше.

Не додають оптимізму й ініціативи законотворців. Адже останні дебати щодо так званої «судової реформи», яка втілена у законопроекті № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», тільки підтверджують нашу думку щодо необхідності зміни підходів та системи взагалі. Адже пропонувані зміни до чинного законодавства ще більше ускладнюють і так не просту процедуру розслідування злочину, додаючи можливостей уникнути покарання для винних осіб [2].

Тут же на противагу наводимо приклад найближчого західного сусіду Польщі, де законодавці, разом з керівництвом поліції працюють над підвищенням ефективності здійснюваних правоохоронних заходів. Зокрема, відповідно до ст. 20 Закону Республіки Польща про Поліцію ще від 6 квітня 1990 року підрозділи Поліції мають право отримувати доступ за допомогою телекомунікаційних пристроїв до

інформації, накопиченої у реєстрах без необхідності подавати письмові заяви, якщо ці підрозділи: 1) володіють пристроями, які дозволяють реєструвати в системі, хто, коли, з якою метою та які дані отримав; 2) мають технічні запобіжні засоби та організаційні запобіжні заходи, які унеможливають використання даних з іншою метою, ніж та, для якої їх було отримано; 3) це виправдано з огляду на специфіку або обсяг виконання завдань або діяльності, що проводиться [3]. Тобто підрозділи поліції отримують право здійснювати заходи, що тимчасово обмежують конституційні права громадян без рішення суду, напряду від операторів комунікацій, якщо для цього є відповідні підстави [4].

Більше того, правоохоронна система ряду європейських країн передбачає слідування принципу доцільності у процесі збирання фактичних даних взагалі. Зокрема, у Нідерландах докази збираються однаково як для доведення винуватості особи у вчиненні злочину, так і навпаки, його виправдання [5, с. 43, 288]. Адже в голландському кримінальному процесі відсутнє поняття «сторін», а презумпція невинуватості (*praesumptio innocentiae*) ніколи прямо не формувалась у якості принципу кримінальної юстиції [5, с. 177–178].

Таким чином, голландські правоохоронні органи, разом з публічним обвинувачем займають єдину позицію та мають єдину мету, чого не можна сказати про правоохоронну систему України. Так, не дивлячись на законодавчу регламентацію, сьогодні ОРД є відособленою діяльністю. До сьогодні немає єдиної позиції щодо розуміння норм КПК України та їх співвідношення з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Прокурори продовжують ігнорувати накази МВС, але, в той же час, порушують питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників поліції за недотримання наказів ГПУ.

Існують позитивні приклади взаємного консультування щодо здійснення розслідування між поліцією, прокуратурою та судом на рівні окремих районів. Але, нажаль, такі приклади є виключенням з правила і не здатні змінити ситуацію на краще у повністю розосередженій правоохоронній сфері яка потребує докорінних системних змін.

Список бібліографічних посилань

1. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : у 6 т. : наук. вид. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш, Т. О. Проценко та ін. ; за заг. ред. А. Б. Авакова ; ДНДІ МВС України. Т. 3: Народний комісаріат внутрішніх справ Української СРР (грудень 1922 р. – грудень 1930 р.). Харків : Мачулін, 2015. 940 с.

2. Савицький О. Судова реформа в Україні: менше інстанцій, але не менше лазівок? // *Made for minds* : сайт. URL: <http://p.dw.com/p/2lA74> (дата звернення: 22.10.2017).

3. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji // ISAP : сайт. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900300179> (дата звернення: 22.10.2017).

4. Poland: new surveillance law a major blow to human rights : Amnesty International public statement : AI Index: EUR 37/3357/2016, 29 January 2016 // Amnesty International : сайт орг. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur37/3357/2016/en/> (дата звернення: 22.10.2017).

5. Правовая система Нидерландов / отв. ред. В. В. Бойцова, Л. В. Бойцова. М. : Зерцало, 1998. 432 с.

Одержано 31.10.2017

УДК 343.131+343.132

Володимир Вікторович ВАРАВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін

Університету митної справи та фінансів

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У КРИМІНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ

На початку 2017 року Консультативна місія Європейського Союзу (КМЕС) в Україні та Національна поліція України розпочали спільний пілотний проект на базі Бориспільського відділу поліції, який об'єднав функції оперативників та слідчих під єдине підпорядкування. З 1 червня поточного року у восьми регіонах країни започатковано проект «Поліцейські детективи», де близько 90 % особового складу підрозділів кримінальної поліції переведені в статус слідчих.

Даний експеримент було запроваджено для того, щоб знайти оптимальний баланс між інститутом слідчих та інститутом детективів [1]. Адже організаційне відокремлення оперативної роботи від слідства призводить до того, що слідчий достеменно не володіє даними про методи, завдяки яким працівник оперативного підрозділу отримує інформацію під час оперативної розробки осіб у оперативно-розшукових справах до початку кримінального провадження. Виконання ж письмових доручень слідчого у кримінальному провадженні часто закінчуються формальною відпискою працівника оперативного підрозділу. Тобто, констатується відсутність його зацікавленості у використанні всього спектру законних методів пошукової роботи, адже завдання працівника оперативного підрозділу обмежені необхідністю звітувати про кінцевий результат виконання доручення слідчого, прокурора. Створені бар'єри для реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення [2].